

Politické vzťahy medzi Československom a Juhoslávou v období diktatúry (1929 – 1934): Interakcie v diplomatickom segmente¹

FRANTIŠEK JAKAB

Katedra histórie, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Political Relations between Czechoslovakia and Yugoslavia during the Dictatorship (1929–1934): Interactions in the Diplomatic Segment

Abstract: In 1929, internal political conflicts and numerous crises in Yugoslavia culminated in a regime change and the proclamation of a dictatorship. The study closely examines the development of bilateral political and diplomatic relations between autocratic Yugoslavia and democratically oriented Czechoslovak Republic, which at the time was its closest ally. The author further analyzes the attitude and behavior of Belgrade toward Prague, which, in order to maintain the alliance, was willing to make concessions and tolerate the authoritarian regime. Throughout the nearly six-year existence of the Yugoslav dictatorship, the country experienced significant repression and a dramatic curtailment of both personal and public freedoms, leaving a deep mark on Yugoslav society. While parts of the Czechoslovak political scene – and especially the press – critically reflected on the actions of the Yugoslav government against its own population, the official position of the Czechoslovak state remained unchanged. The study also partially focuses on the activities of the Yugoslav opposition and the Czechoslovak press, which did not always share the official narrative promoted by Prague. Despite its continued support for the dictatorship, Czechoslovakia failed to deepen its relations with Belgrade. On the contrary, relations gradually cooled during the 1930s, ultimately culminating in Yugoslavia's passive stance toward the fate of Czechoslovakia during the Munich crisis of 1938.

Keywords: Czechoslovakia, Yugoslavia, interwar period, dictatorship, diplomacy, political relations.

DOI: <https://doi.org/10.24040/ahn.2025.28.01.30-52>

Československá republika (ďalej len ČSR) a Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov, resp. Kráľovstvo Juhoslavia (ďalej len Juhoslavia) boli novovzniknutými štátmi po prvej svetovej vojne. Už od prvých dní svojej existencie čelili obavám o územnú integritu, ktorú ohrozoval maďarský revizionizmus. Táto skutočnosť primäla oba štáty k užšej spolupráci,

¹ Financované Európskou úniou NextGenerationEU prostredníctvom Plánu obnovy a odolnosti SR v rámci projektu č. 09I03-03-V02-00011.

ktorá bola na začiatku 20. rokov 20. storočia spečatená viacerými zmluvami (spojenecká konvencia z rokov 1920 – rozšírená v roku 1922 – či vojenská zmluva z roku 1921).² Spoločne s Rumunskom tvorili oba štáty spojenecký blok Malú dohodu. Už v zárodku jej formovania však bolo možné badať istý nepomer vo vzájomných vzťahoch. Pre československé vládne kruhy predstavovala Juhoslávia, kvôli väčšiemu vojenskému potenciálu, dôležitejšieho partnera ako Rumunsko. Z toho dôvodu aj československí vládni predstavitelia kládli väčší dôraz na prehĺbenie vzájomných vzťahov s Belehradom.³

Čulé styky oboch partnerov – Československa a Juhoslávie – boli viditeľné naprieč celým medzivojnovým obdobím. V snahe zabrániť obnove Rakúsko-Uhorska, anšlusu Rakúska a hlavne čeliť maďarským snahám o revíziu trianonského mieru, ako aj pokusom o znovuvytvorenie monarchie Habsburgovcov na území Maďarska, dochádzalo k vzájomnej spolupráci. Dá sa konštatovať, že vzhľadom na medzinárodnú situáciu sa oba štátne celky navzájom potrebovali.

Na základe zmienených faktorov je potom možné vytvoriť tvrdenie označujúce politické vzťahy Prahy a Belehradu za úzke a prekračujúce rámec bežnej spolupráce. Ako je už spomenuté vyššie, na tejto skutočnosti mala významný podiel nestabilná situácia povojnových rokov v strednej Európe. Odlišná politická kultúra však už priebehu dvadsiatych rokov vytvárala rozpory medzi dvoma spojencami. Tieto rozdiely sa vystupňovali v roku 1929, kedy bola v Juhoslávii vyhlásená tzv. kráľovská diktatúra. Cieľ práce predstavuje analýza postojov československých vládnych a diplomatických kruhov k jej vzniku a fungovaniu. Z cieľa vyplýva aj výskumná otázka – aké postavenie zaujala ČSR k jej vyhláseniu, a zároveň, ako sa formovali politické a diplomatické vzťahy medzi Prahou a Belehradom počas jej trvania.

Štúdia kladie dôraz predovšetkým na pohľad československej politickej a diplomatickej scény na vzťahy s Belehradom. Obširnejšiemu nahliadnutiu na danú problematiku optikou juhoslovanských elít bráni skutočnosť, že väčšina dôležitých dokumentov nachádzajúca sa v archívoch štátov bývalej Juhoslávie bola zničená počas druhej svetovej vojny. Uvedená skutočnosť tak významne ovplyvnila aj definitívne sformovanie cieľa a výskumnej otázky, ktorá je tým pádom viac-menej jednostranná. Štúdia však nesie ambíciu v náznakoch implementovať bilaterálne

² BOTORAN, Constantin: Politicko-vojenská kooperácia Rumunska a Československa v rámci Malej dohody (1920-1938). In: *Vojenská história*, 5, 2001, č. 1, s. 28.

³ STOJKOV, Todor: O nastojanju jugoslovenskih vladajućih krugova da obezbede režimu monarhodiktature podršku čehoslovačke vlade (1929-1931). In: *Československo a Juhoslávia. Z dejín československo-juhoslovanských vzťahov*. Ed. J. Hrozičnik. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1968, s. 271-272.

vzťahy aj do širšieho kontextu internacionálnych relácií a analyzovať tak kooperáciu diplomatických zborov aj na medzinárodnej úrovni.

Československo-juhoslovanským politickým a diplomatickým vzťahom v medzivojnovom období sa už v minulosti venovali historici predovšetkým z českého prostredia, no tento záujem neobišiel ani vedcov z krajín bývalej Juhoslávie či Slovenska. V tejto súvislosti nemožno opomenúť publikácie od Ladislava Hladkého, Tomáša Chrobáka, Ladislava Deáka či Pavla Hradečného, Teodora Stojkova, Srđana Mićića či Veselína Starčevića.⁴ Títo historici veľmi prínosným spôsobom analyzovali styky Prahy a Belehradu na bilaterálnej úrovni s dôrazom na politické aspekty spolupráce či jej nedostatky a nezrovnalosti. Významnú syntézu o období diktatúry predstavuje monografia *Věrnost za věrnost? Československo-jugoslávské politické vztahy v letech 1929-1934: Přání, rozpory, realita* od českej historičky Jany Škerlovej.⁵ Zo slovenského prostredia je potrebné spomenúť historika Maroša Melichárka, ktorý sa venuje problematike dejín balkánskych štátov, no akcent kladie tak isto aj na otázku

⁴ Pozri bližšie napr. CHROBÁK, Tomáš: Diktatúra kráľa Alexandra a československá diplomacie (1929-1931). In: *Slovanský přehled*. 94, 2008, č. 1, s. 81-92.; CHROBÁK, Tomáš: Jugoslávská opozice a Československo 1935-1938. In: *Slovanský přehled*. 85, 1999, č. 3, s. 265-292.; BYSTRICKÝ, Valerián – DEÁK, Ladislav: *Evropa na prelome: Diplomatické a politické vztahy v letech 1932-1933*. Bratislava : Pravda, 1974. 423 s.; DEÁK, Ladislav: Vnútropolitický komponent Juhoslávie v československej zahraničnej politike v 30. rokoch. In: *Československo a Jugoslávie od roku 1929 do rozpadu buržoazních společenských, politických a ekonomických systémů. Sborník prací z vědeckého zasedání československo-jugoslávské historické komise v Martině 19.-22.10. 1981*. Eds. V. Šťastný – M. Šesták. Praha : Československo-sovětský institut, 1983, s. 294-318.; DEÁK, Ladislav: *Zápas o střední Evropu 1933-1938*. Bratislava : VEDA, 1986. 287 s.; STARČEVIĆ, Veselin: Diktatura krále Alexandra v Jugoslávii 1929/31 a její charakter. In: *Československý časopis historický*, 64, 1966, č. 1, s. 36-53.; STARČEVIĆ, Veselin: Československé diplomatické dokumenty o problematice mezi balkánských vztahů v letech 1929-1934. In: *Slovanské historické studie*. 11, 1976, č. 1, s. 15-57.; STARČEVIĆ, Veselin: Ohlas nastolení diktatúry krále Alexandra v Československu. In: *Slovanský přehled*. 65, 1979, č. 6, s. 469-482.; HLADKÝ, Ladislav et al. Svetozar Pribičević a Československo (1929-1936). In: *Český časopis historický*. 93, 1995, č. 2, s. 244-262.; TEJCHMAN, Miroslav – ŠKERLOVÁ, Jana: Czechoslovak - Yugoslav relations. In: *Czech relations with the nations and countries of Southeastern Europe*. Ed. L. Hladký et al. Záhreb : Srednja Europa, 2019, s. 189-216.; STOJKOV, Todor: O nastojanju jugoslovenskih vladajućih krugova da obezbede režimu monarhodiktature podršku čehoslovačke vlade (1929-1931). In: *Československo a Jugoslávia. Z dějin československo-juhoslovanských vztahov*. Ed. J. Hrozič. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1968, s. 269-284.; STOJKOV, Todor: Vliv hospodářské krize na modifikace režimu monarchodiktatury v Jugoslávii. In: *Slovanský přehled*. 56, 1970, č. 4, s. 259-266.; SLÁDEK, Zdeněk: Československo a Jugoslávie v letech 1918-1925. In: *Slovanské historické studie*. 19, 1993, č. 1, s. 104-123.; MIĆIĆ, Srđan: Относи Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Чехословачке 1924-1929. In: *Od Morave do Morave IV: Из историје чешко-српских односа*. Ed. V. Koprivcova et al. Nový Sad : Matica srpska, 2024, s. 161-183.; HRADEČNÝ, Pavel: *Politické vztahy Československa a Jugoslávie v letech 1925-1928 v zahraničním i vnitřním kontextu*. Praha : Academia, 1988. 160 s.

⁵ ŠKERLOVÁ, Jana: *Věrnost za věrnost? Československo-jugoslávské politické vztahy v letech 1929-1934: Přání, rozpory, realita*. Praha : Historický ústav, 2016. 374 s.

ideológie juhoslavizmu.⁶

Metodologicky práca vychádza z dokumentov obsiahnutých v Arhive ministerstva zahraničných vecí v Prahe a Arhive Jugoslavije v Belehrade. Tieto poznatky sú doplnené o útržky z dobovej tlače a konfrontované s publikáciami vyššie uvedených autorov. Štúdia zároveň predstavuje časť úvodnej kapitoly dizertačnej práce autora, ktorá sa sústreďí na analýzu hospodárskych, vojenských a kultúrnych vzťahov ČSR a Juhoslávie počas trvania kráľovskej diktatúry. Politické relácie v tejto súvislosti predstavujú východiskový rámec, z ktorého autor vychádza pri štruktúrovaní ostatných kapitol. Predložený text, parciálne kolidujúci s textom kapitoly dizertačnej práce, však nemá cieľ len sprostredkovať už známe informácie najvyššej dôležitosti, no pokúša sa aj o interpretáciu menej známych epizód diplomatického života a komplexnú analýzu skúmaného obdobia a z toho dôvodu bol upravený do predloženej podoby.

Na „Badnji dan“⁷ – 6. januára 1929 juhoslovanský kráľ Alexander Karađorđević so slovami „*medzi Národom a Kráľom nemôže a nesmie viac stáť prostredník*“⁸ vyhlásil diktatúru. Toto stanovisko podoprel vymenovaním novej vlády, rozpustením parlamentu a odvolaním ústavy prijatej v roku 1921. Na čelo vlády postavil generála Petra Živkovića, čím zdôraznil vojenský charakter nového režimu. Pre diktatúru bola armáda dôležitým oporným pilierom, smerom k zahraničiu však bola jej militarizácia odmietaná.⁹ Napriek tomu bol vojenský charakter režimu reflektovaný aj kritickým komentárom Františka Hlaváčka v československých novinách *Národní listy*, ktorý v Belehrade vyvolal pobúrenie: „*juhoslovanská diktatúra – ako snád' väčšina diktatúr – sa opiera o bajonety viac než o dôveru ľudu.*“¹⁰ V tomto kontexte je nevyhnutné poznamenať, že samotný termín „diktatúra“ bol medzi juhoslovanskými vrchnými politikmi veľmi

⁶ MELICHÁREK, Maroš: Možnosť alebo nutnosť? Definícia juhoslavizmu a jej transformácie v podmienkach najnovších výskumov. In: *Acta Historica Neosoliensia*. 25, 2022, č. 2, s. 5-24.; MELICHÁREK, Maroš et al. *ČESKOSLOVENSKO A JUHOSLÁVIA: medzi ideologickými prienikmi, kultúrnou dynamikou a historickými interakciami*. Košice : Východoslovenský historicko-výskumný inštitút, 2024. 154 s.

⁷ Termín označujúci Štedrý deň v srbskej pravoslávnej cirkvi.

⁸ *Политика* 26 (7430), 6.1.1929, s. 1, Моме драгом народу: Свима Србима, Хрбатима и Словенцима.

⁹ MATKOVIĆ, Hrvoje: Obilježja šestojanuarske diktature u Jugoslaviji. In: *Československo a Jugoslávie od roku 1929 do rozpadu buržoazných spoločenských, politických a ekonomických systémů. Sborník prací z vědeckého zasedání československo-juhoslavské historické komise v Martině 19.-22.10. 1981*. Eds. V. Štastný – M. Šesták. Praha : Československo-sovětský institut, 1983, s. 186-197.

¹⁰ AMZV (ďalej „AMZV“) Praha, fond Politické zprávy Bělehrad (ďalej „PZB“), kniha 1930/1, *Národní listy* 70 (17), 18. 1. 1930, s. 1, HLAVÁČEK, F. Dojmy z Jugoslávie.

nepopulárny.¹¹ K určitému „zcivilneniu“ režimu došlo v roku 1931, kedy pri rekonštrukcii vlády bol do funkcie ministra pri predsedníctve vlády¹² menovaný minister spravodlivosti Milan Srškić. Ten mal zo svojej pozície v určených záležitostiach zastupovať Živkovića.¹³ Vol'bu generála Živkovića do pozície predsedu vlády však mnohé osobnosti tej doby, vrátane srbského patriarchu Gavriila či členov dôstojníckeho zboru považovali za nešťastnú.¹⁴ Avšak politici, spolu so širokou verejnosťou prijali prevrat bez väčšieho odporu. Naopak, očakávali od neho aktívnejšie riešenie vnútorného napätia vyvolaného sociálnymi problémami a národnostnou diverzitou Juhoslávie. Tieto problémy však, ako sa neskôr ukázalo, nedokázala ani diktatúra z dlhodobého hľadiska eliminovať.¹⁵

Na začiatku októbra roku 1929 došlo k ďalším zmenám v Juhoslávii. Vláda prijala *Zákon o názve a rozdelení Kráľovstva na správne oblasti*, ktorým bolo zmenené oficiálne pomenovanie štátu na Kráľovstvo Juhoslávia. Toto označenie malo podľa predsedu vlády Petra Živkovića vyjadrovať národnú jednotu a rovnoprávnosť medzi národmi.¹⁶ Ďalšiu zmenu predstavovala administratívna reforma. Po novom bola krajina rozčlenená na deväť regiónov označovaných pojmom „bánoviny“ a správny okruh hlavného mesta Belehrad. Každá z novovzniknutých provincií mala dosahovať takú rozlohu, aby bola ekonomicky sebestačná. Napriek tejto predstave hrozil už o pár mesiacov neskôr v jednotlivých regiónoch ekonomický a finančný úpadok.¹⁷ Reakcie juhoslovanského obyvateľstva na vyššie uvedené zmeny boli rôznorodé. Chorváti so zmenou názvu sympatizovali, Srbi však juhoslovanskú myšlienku stále neprijali za vlastnú.¹⁸ Na margo novej administratívnej reformy dokonca vznikla posmešná a medzi Srbmi populárna pieseň: „*Oj Srbijo, majko mila, Ti si bila carevina, pa si bila kraljevina a sada si banovina...*“.¹⁹ Cieľom administratívnych úprav bolo nahradiť historické územia novými provinciami

¹¹ AMVZ Praha, PZB, kniha 1930/2, č. 220, Periodická zpráva č. 4, 1. 1. 1931.

¹² Funkcia ministra pri predsedníctve vlády, často označovaná aj ako „minister bez portfólia“, označuje ministerský post bez konkrétneho rezortu zameriavajúceho sa na výkon špeciálnych úloh v rámci vlády.

¹³ AMVZ Praha, PZB, kniha 1931/1, č. 22, Politická zpráva č. 4, 18. 2. 1931.

¹⁴ DOBRIVOJEVIĆ, Ivana: Краљевина Југославија у доба личног режима краља Александра. In *Историја 20. века*. 26, 2008, č. 2, s. 111.

¹⁵ STOJKOV, Vliv hospodářské krizy..., s. 263.

¹⁶ *Политика* 26 (7694), 4.10.1929, s. 1, Образложење Председника Владе.

¹⁷ AMVZ Praha, PZB, kniha 1930/1, č. 22, Politická zpráva č. 22, 14. 2. 1930; DOBRIVOJEVIĆ, Краљевина Југославија... s. 113.

¹⁸ HRABCOVÁ, Jana: Československo-jugoslávské vztahy v přelomovém roce 1929. In: *Slovenský přehled*. 100, 2014, č. 2, s. 292.

¹⁹ Ej Srbsko, matka mila, ty si bila carstvom, potom si bila kralovstvom a teraz si banovinou... (preklad autora). AMVZ Praha, PZB, kniha 1930/1, č. 22, Politická zpráva č. 22, 14. 2. 1930.

Politické vzťahy medzi Československom a Juhosláviou v období diktatúry (1929 – 1934)...

a podporiť tak kráľovu snahu o presadenie idey juhoslavizmu.²⁰ Tento zásah opozícia hodnotila negatívne. Kvôli prevahe srbského obyvateľstva vo väčšine bánovín ho označila za snahu posilniť srbský element na úkor ostatných národov.²¹

Dianie v Juhoslávii pozorne sledovala československá diplomacia, aj keď Praha tieto reformy prijala bez významnejšej reakcie. Československý veľvyslanec sídliači v Belehrade však prijatie nového zákona vítal. Videl v ňom riešenie nacionálnych problémov, a taktiež upevnenie a konsolidáciu štátu naprieč všetkými aspektmi jeho fungovania.²² Snahy vládných vrstiev o zmenu negatívneho kurzu juhoslovanského štátu boli v československej tlači často odprezentované ako progresívne. V rozpore s týmto naratívom bol postoj belehradskej ambasády, ktorá hodnotila diktatúru skôr záporne. Už rok po jej vyhlásení považovala „jej najlepší dni za prežitie“²³.

Súčasne s uplatňovaním nového zákona naprieč celou Juhosláviou sa obyvateľstvo ČSR pripravovalo na predčasné voľby vypísané na 27. októbra 1929. Ich vyhlásenie bolo nepriamo vyvolané tzv. Tukovou aférou, ktorá znamenala pád vlády. Poslanec Národného zhromaždenia Vojtech Tuka bol po uverejnení článku týkajúceho sa tajnej klauzuly Martinskej deklarácie obvinený z vlastizrady a špionáže v maďarských službách.²⁴ Za povšimnutie stojí zmena rétoriky novinárov *Československej republiky*. Tí až do vynesenia Tukovho rozsudku používali krstné meno „Vojtech“, no akonáhle bol Tuka právoplatne odsúdený, prešli k jeho maďarskej forme „Béla.“ Daná aféra bola podrobne sledovaná aj Belehradom. Juhoslovanský tlačový korešpondent Svetozar Živkovič sídliači v Prahe dokonca odcestoval na tri dni do Bratislavy, len aby sa bližšie zoznámil s celou kauzou.²⁵ Československý minister zahraničných vecí Eduard Beneš kvôli vzniknutej situácii rozoslal všetkým československým veľvyslanectvám v Európe, vrátane tých v Juhoslávii, telegram. V ňom zdôraznil

²⁰ Termín juhoslavizmus možno charakterizovať z viacerých hľadísk. Pre potreby celého medzivojnového obdobia je potrebné ho definovať zo širšieho hľadiska, v ktorom predstavuje sociokultúrny koncept založený na prvkoch centralizmu, unitarizmu a federalizmu. V časovom intervale vytyčenom rokmi 1929 – 1934 predstavuje juhoslavizmus ideológiu, resp. štátny nacionalizmus pokúšajúci sa potláčať partikulárny nacionalizmus a podporujúci postavenie panovníka ako zjednotiteľa juhoslovanských národov. Obdobie kráľovskej diktatúry je charakterizované tzv. integrálnym juhoslavizmom, ktorý sa pokúšal eliminovať odstreďujúce národnostné prejavy. MELICHÁREK, Možnosť alebo nutnosť?..., s. 22-23.

²¹ PELIKÁN, *Dějiny Srbska*. s. 340.

²² AMZV Praha, PZB, kniha 1929/3, č. 259, Politická zpráva č. 58, 10. októbra 1930.

²³ AMZV Praha, PZB, kniha 1930/1, č. 42, Politická zpráva č. 19, 11. 3. 1930.

²⁴ KOVÁČ, Dušan: *Dejiny Slovenska*, Bratislava : Lidové noviny, 1998, s. 192.

²⁵ Arhiv Jugoslavije (ďalej „AJ“) Beograd, fond Centralni Presburo (ďalej „CPB“), škatuľa č. 33, č. j. 77, Správa Centrálny tlačovej kancelárie Ministerstvu zahraničných vecí, 12. 9. 1929.

vnútropolitický charakter krízy a apeloval na minimalizáciu jeho významu v zahraničí.²⁶ Deň volieb, určený na 27. októbra 1929, bol dôkladne sledovaný aj kráľom Alexandrom, ktorý sa aktívne zaujímal o predvolebnú situáciu u svojho spojenca.²⁷ Pre Juhoslovanov bolo totižto dôležité zachovať status quo v zahraničnej politike voči ČSR a jej pomeru k Juhoslávii, ktorý bol počas Benešovho pôsobenia pozitívne naklonený režimu. Napriek zmenám v československej vláde si post ministra zahraničných vecí udržal Beneš a juhoslovanské vládne kruhy si mohli vydýchnuť.²⁸

Nový belehradský režim vyžadujúci pre svoju existenciu aj medzinárodnú podporu, ju našiel u svojich blízkych spojencov ČSR a Francúzska.²⁹ Došlo tak k paradoxu, keď sa dva demokratické štáty postavili za autoritatívne politické zriadenie.³⁰ Zo začiatku bol však vzťah československej strany k daným udalostiam rozpačitý, keďže sa vynárali otázky, aký postoj k tomuto nedemokratickému kráľovmu počnu zaujať. ČSR sa z pozície zástancu demokracie nemohla oficiálne stotožňovať s kráľovým prevratom.³¹ Ambícia nenarušiť spojenecký zväzok s Juhosláviu však nedovoľovala československým vládnym kruhom na čele s Benešom vystúpiť na obranu demokracie.³² Ďalším argumentom vysloviť sa pre podporu belehradského režimu bola snaha udržať silnú a jednotnú, aj keď nedemokratickú Juhosláviu. Takto konsolidovaný štát mohol úspešne čeliť pokusom jej vnútorných, ale aj vonkajších nepriateľov usilujúcich o jeho oslabenie. Praha vo vzťahu k Belehradu razila teóriou stabilizácie pomerov na Balkáne prostredníctvom silnejšej centralizácie a unitarizácie.³³ V prospech vyslovenia podpory zmenám hovorili aj československé hospodárske záujmy v Juhoslávii.³⁴ V tom čase totižto prebiehali rokovania o získaní významných zákaziek pre československý priemysel. Negatívne stanovisko k juhoslovanskej diktatúre mohlo tieto

²⁶ AMZV Praha, PZB, kniha 1929/1, č. 27, Telegram ministra zahraničných vecí Beneša, 23. 1. 1929.

²⁷ AMZV Praha, PZB, kniha 1929/3, č. 266, Politická zpráva č. 62, 24. 10. 1929.

²⁸ HRABCOVÁ, Československo-jugoslávské vzťahy... s. 290.

²⁹ STOJKOV, O nastojanju jugoslovenskih... s. 281.

³⁰ STOJKOV, Todor: Resultati parlamentarnih izbora u Jugoslaviji kao izraz političkog raspoloženja biračkog tela (1931, 1935, 1938) In: *Československo a Jugoslávie od roku 1929 do rozpadu buržoazních společenských, politických a ekonomických systémů. Sborník prací z vědeckého zasedání československo-jugoslávské historické komise v Martině 19.-22.10. 1981.* Eds. V. Štátný – M. Šesták. Praha : Československo-sovětský institut, 1983, s. 214.

³¹ DEÁK, Vnútropolitický komponent..., s. 295.

³² STARČEVIĆ, Ohlas nastolení diktatury..., s. 483.

³³ STOJKOV, Todor: *Opozicija u vreme šestojanuarske diktature 1929-1935.* Beograd : Prosveta, 1969, s. 22; DEÁK, Vnútropolitický komponent..., s. 294.

³⁴ HRABCOVÁ, Československo-jugoslávské vzťahy..., s. 276.

hospodárske záujmy ohroziť,³⁵

Kvôli vyššie uvedeným príčinám zaujal Eduard Beneš k danej situácii pozitívny postoj. On sám sa pritom obával vplyvu nových pomerov na opätovný návrat k demokratickému zriadeniu.³⁶ Kráľov krok považoval vzhľadom na vnútropolitickú situáciu za nevyhnutný. Zároveň však zdôrazňoval dočasnosť diktatúry. Tento naratív mala presadzovať československá diplomacia v styku s Juhoslovanmi, pričom mala poskytnúť svojmu južnému spojencovi pomoc čím skôr vyjsť z tejto situácie. V tomto duchu vystupoval československý veľvyslanec Jan Šeba, ktorý verejne deklaroval podporu nového režimu prirovnávajúc ho k úradníckej vláde.³⁷ K osobe kráľa sa po prvých týždňoch existencie diktatúry vyjadroval veľmi kladne, hodnotiac jeho činnosť slovami „*skutočne nielen kráľuje, ale aj vládne*“.³⁸ Pozitívny postoj Šebu k Alexandrovi Karađorđevićovi mohol vyplývať aj z ich bližšieho vzťahu, keďže on sám bol aktívnym účastníkom kráľovských lovov. Jeden z nich bol dokonca usporiadaný na jeho počesť. Okrem toho bol kráľ hosťom na československom veľvyslanectve. Jeho oficiálna návšteva ambasády, ktorej význam touto udalosťou mimoriadne stúpol, vyvolala v Belehrade veľkú pozornosť, keďže kráľ dovtedy neabsolvoval podobný akt. Dokonca muselo byť vydané komuniké, ktoré klamne informovalo o dĺžke kráľovho pobytu (zdržal sa až do ranných hodín), aby sa ostatní veľvyslanci necítili dotknutí a taktiež nepožadovali obdobnú vizitu.³⁹

Podobné pokyny – aké stanovisko zaujať voči belehradskému režimu, obdržali československí diplomati aj v ostatných štátoch. Ich úlohou bolo prezentovať diktatúru ako prechodný stav, ktorý nebude negatívne vplývať na zahraničnopolitickú orientáciu Juhoslávie. Týmto spôsobom mali brániť nielen štát južných Slovanov, ale aj celú Malú dohodu.⁴⁰ Pozitívne stanovisko zaujala aj československá tlač, ktorá dostala od Beneša pokyny, ako celú situáciu odprezentovať verejnosti.⁴¹ Postoj československého ministra zahraničných vecí bol pre orientáciu krajiny smerodajný. On sám sa síce vyslovil pre podporu nového režimu, no súčasne pritom

³⁵ ŠKERLOVÁ, J. 2014. *Věrnost za věrnost?...*, s. 45.

³⁶ STARČEVIĆ, Ohlas nastolení diktatúry..., s. 483.

³⁷ DEJMEK, Jindřich: *Cirkulární telegramy 1920-1935*. Praha : Společnost Edvarda Beneše, 2002, s. 159, [č. telegramu 150]; HLADKÝ, Ladislav et al.: *Korespondence: T. G. Masaryk – Slované. Jižní Slované*. Praha : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2015, s. 397, [č. telegramu 308].

³⁸ AMZV Praha, PZB, kniha 1929/1, č. 34, Politická zpráva č. 8, 24. 1. 1929.

³⁹ AMZV Praha, PZB, kniha 1929/1, č. 92, Návštěva krále Alexandra na československém velvyslanectví, 14. 3. 1929.

⁴⁰ DEJMEK, *Cirkulární telegramy...*, s. 159, [č. telegramu 150]; CHROBÁK, Diktatúra krále ..., s. 83.

⁴¹ DEJMEK, *Cirkulární telegramy...*, s. 151-152, [č. telegramu 143]; STARČEVIĆ, Ohlas nastolení diktatúry..., s. 484.

apeloval na Belehrad, aby čím skôr pracoval na prijatí novej ústavy.⁴² Diktatúru neobhajoval len doma v Československu, ale aj na medzinárodnom fóre, začo sa mu dostalo veľkej vďaky z juhoslovanskej strany. Pre autokratický režim bola podpora od štátu so stabilným politickým zriadením veľmi dôležitá.⁴³ Svojím konaním sa tak Beneš snažil chrániť nielen Juhoslávii, no predovšetkým vlastný štát a Malú dohodu, najvýznamnejší prvok československej zahraničnej politiky. Existovali totiž obavy, že jej medzinárodná prestíž by mohla byť juhoslovanskými udalosťami negatívne ovplyvnená.⁴⁴

Zmieňovaná Benešová aktivita, jednať v prospech svojho spojenca, nebola ojedinelou. Naprieč celým medzivojnovým obdobím sa usiloval zasahovať a ovplyvňovať zahraničnú politiku Juhoslávie. Reakcie Belehradu na takéto konanie sa rôznili – v niektorých prípadoch nereagoval veľmi prívetivo, inokedy iniciatíva vychádzala priamo zo strany juhoslovanskej diplomacie.⁴⁵ V roku 1929 navštívil Beneš Juhoslávii. Svoj pohľad na dianie v krajine zhrnul v cirkulárnom telegrame, v ktorom tvrdil, že na zmene režimu sa aktívne pracuje. V tejto súvislosti je možné postrehnúť, že na situáciu nahliadal príliš naivne, ba až optimisticky. Svoj pohľad očividne nekonfrontoval s juhoslovanskými politikmi dostatočne. Počas jeho pobytu v Belehrade sa totiž minister sociálnej politiky a národného zdravia Mate Drinković vyjadril zamietavo voči vypísaniu volieb a odstráneniu diktatúry.⁴⁶

Opačný postoj k prevratu zaujal československý prezident T. G. Masaryk. Na rozdiel od Beneša zastával myšlienku nezasahovania do vnútropolitických záležitostí Juhoslávie.⁴⁷ K problematike juhoslovanskej diktatúry sa staval nesúhlasne a jeho vzťah k štátu južných Slovanov výrazne ochladol.⁴⁸ Jeho prívrženci dokonca materiálne podporovali odporcov nového režimu a on sám zostal v kontakte s perzekvovanými

⁴² DEJMEK, *Cirkulární telegramy...*, s. 159, [č. telegramu 150].

⁴³ STARČEVIČ, *Ohlas nastolení diktatúry...*, s. 484; STOJKOV, *O nastojanju jugoslovenskih...*, s. 275.

⁴⁴ ESSEN, Andrzej: *Malá Dohoda jako nástroj československé zahraniční politiky*. In: *Československo 1918-1938: osudy demokracie ve střední Evropě*. Ed. J. Valenta et al. Praha : Historický ústav, s. 562; STOJKOV, *O nastojanju jugoslovenskih...*, s. 281; HRABCOVÁ, *Československo-jugoslávské vztahy...*, s. 281.

⁴⁵ ŠKERLOVÁ, Jana: *Vztahy Československa a Jugoslávie s Bulharskem, Sovětským svazem a Polskem v letech 1929-1934*. In: *Moderní dějiny*. 24, 2016, č. 1, s. 108, ŠKERLOVÁ, *Věrnost?...*, s. 37.

⁴⁶ *Československá republika* 250 (122), 23.5. 1929, s. 7, Arbitrážní a smírčí smlouva států Malé Dohody.

⁴⁷ HLADKÝ, Ladislav: *Masarykovy problémy s Jihoslovanou*. In: *Evropa mezi Německem a Ruskem: sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty*. Ed. M. Šesták. Praha : AV ČR, 2000, s. 297.

⁴⁸ HLADKÝ, Ladislav: *T. G. Masaryk a jižní Slované: konstanty a proměnné v rámci starého příběhu*. In: *T. G. Masaryk a Slované*. Ed. V. Doubek. Praha : Masarykův ústav a Archiv AV

Politické vzťahy medzi Československom a Juhosláviou v období diktatúry (1929 – 1934)...

predstaviteľmi juhoslovanskej opozície.⁴⁹ Navzdory tomu ho Juhoslávia niekoľkokrát v priebehu roka 1930 oslovila so žiadosťou o oficiálnu návštevu Juhoslávie, vždy však s negatívnou odpoveďou. Československé vládne kruhy sa obávali, že by jeho prítomnosť mohol Belehrad považovať za afirmáciu režimu.⁵⁰ Svoju neúčast' sa snažil kompenzovať návštevou juhoslovanského veľvyslanectva v Prahe. Tá však nenadobudla žiadaný efekt. Masarykov zamietavý postoj nielen k návšteve Juhoslávie, ale taktiež k celej diktatúre, vyvolal u kráľa Alexandra nevôľu, ktorú prezident ČSR prehĺbil vyjadrením podpory juhoslovanskému opozičnému politikovi Svetozarovi Pribičevićovi.⁵¹

V rozpore so svojím postojom sa Masaryk angažoval na strane nového režimu na medzinárodnom poli v súvislosti s protirežimovou akciou Roberta Williama Seton-Watsona⁵² vo Veľkej Británii a jeho plánovanou návštevou Juhoslávie.⁵³ Napriek zmieňovaným nezhodám bola osoba T. G. Masaryka pre Belehrad kľúčová. V prípade jeho nahradenia, resp. úmrtia existovali reálne obavy z vypuknutia vnútro politickej krízy, ktorej dopady však mohli mať až medzinárodný dosah a zasiahnuť aj Juhosláviu. Už na konci roka 1932 sa preto kráľ Alexander živo zaujímal o prezidentské voľby plánované na rok 1934 a s nimi spojené kladné vyriešenie tejto otázky. Pritom vyzdvihoval dôležitosť spolupráce Masaryka a Beneša pri budovaní demokracie v ČSR.⁵⁴ O Masarykovom zhoršujúcom sa zdravotnom stave bol Belehrad periodicky informovaný obšírnymi správami z pražského veľvyslanectva. Ich súčasťou boli taktiež úvahy o nahradení jeho osoby na poste prezidenta.⁵⁵

ČR, 2013, s. 246.

⁴⁹ STARČEVIČ, Ohlas nastolení diktatúry..., s. 484.; HLADKÝ, *Korespondence: T. G. Masaryk...*, s. 394, [č. telegramu 308], s. 426, [č. telegramu 344].

⁵⁰ STOJKOV, O nastojanju jugoslovenskih..., s. 276.

⁵¹ AMZV Praha, PZB, kniha 1930/1, č. 43, Politická zpráva č. 20, 13. 3. 1930.

⁵² R. W. Seton-Watson bol britský historik, spisovateľ a politický aktivista, ktorý sa zaoberal dňami v strednej a východnej Európe, okrem iného aj československými a juhoslovanskými reáliami. Pozri bližšie: KANE, Caitlín: 'Scotus Viator': R. W. Seton-Watson and the Making of Czechoslovakia. In: *New College Notes*. 10, 2018, č. 18, s. 1-11.; RYCHLÍK, Jan: *R. W. Seton-Watson a jeho vzťahy k Čechům a Slovákům = Dokumenty. 1906-1951 - Díl 1*. Praha : Ústav T. G. Masaryka, 1995. 648 s.; RYCHLÍK, Jan: *R. W. Seton-Watson a jeho vzťahy k Čechům a Slovákům = Dokumenty. 1906-1951 - Díl 2*. Praha : Ústav T. G. Masaryka, 1995. 241 s.; BOBAN, Ljubo: *R. W. Seton-Watson i Jugoslaveni : korespondencija 1906-1941. Knjiga 2, 1918-1941*. Záreb : Sveučilište, Institut za hrvatsku povijest, 1976. 459 s.; SETON-WATSON, Hugh: Robert William Seton-Watson i jugoslavensko pitanje. In: *Časopis za suvremenu povijest*. 2, 1970, č. 2, s. 75-96.

⁵³ STOJKOV, O nastojanju jugoslovenskih..., s. 278.

⁵⁴ AMZV Praha, PZB, kniha 1932/3, č. 183, Záznam o hovoru ministra dra E. Beneše s juhoslovanským kráľom Alexandrom v kráľ. paláci Dedinie u Bělehradu dne 18. 12. 1932 od 10.30 do 12.30 odp. 18. 12. 1932.

⁵⁵ AJ Belehrad, CPB, šk. č. 32, č. j. 78, Питање евентуалног заменика президента Масарика, 22. 9. 1934.

K novonastolenému režimu sa staval skepticky aj československý konzul v Záhrebe Jindřich Andriál. Jeho situačné správy o Juhoslávii sa niesli v kritickom duchu. Kritiky sa ušlo aj samotnému kráľovi. Ignorujúci Benešove varovania, aby zmenil svoju rétoriku, došlo nakoniec až k požiadavke juhoslovanských úradov o jeho stiahnutie z funkcie.⁵⁶ V tejto súvislosti bola do Prahy, kvôli panujúcim obavám z chorvátskeho separatizmu, vznesená žiadosť juhoslovanského ministra zahraničných vecí Vojislava Marinkovića nepovýšiť československý konzulát v Záhrebe na generálny. Existovali obavy, že by tento krok mohol byť interpretovaný ako československá podpora chorvátskej myšlienky pojednávajúca o vzniku dualistického zriadenia s dvoma správnymi centrami – Belehradom a Záhrebom.⁵⁷ Beneš, snažiaci sa udržať dobré vzťahy s Juhoslovánmi, svojmu náprotivku dočasne vyhovel.⁵⁸ V rozpore s jeho konaním bolo však oficiálne stanovisko Prahy, ktorá záhrebský konzulát ešte toho roku bez námietok povýšila na generálny.⁵⁹

Napriek prvotným prejavom lojality československá podpora juhoslovanskej diktatúre slabla priamoúmerne s jej neustálym predlžovaním. Súčasne sa začali objavovať prvé náznaky vzájomných sporov.⁶⁰ Československá vláda, ako jedna z mála demokratických zriadení v tom čase, nemohla pred svojimi občanmi neustále obhajovať diktátorský režim kráľa Alexandra.⁶¹ Pokiaľ na jej začiatku videla Praha spolu s Parížom zmenu politického zriadenia ako prijateľnú možnosť na vyriešenie vnútropolitických problémov, tak o dva roky neskôr na ňu nahliadala ako na príčinu budúcich vnútorných nepokojov. Jej dopady mohli oslabiť nielen medzinárodné postavenie Belehradu, ale aj celej Malej dohody.⁶² Juhoslovanská vládna garnitúra si bola vedomá, že Praha túži, aby sa Belehrad čo najskôr vzdal autoritárskeho zriadenia. Z toho dôvodu zámerne zavádzala svojho spojenca sústavnými prípravami na návrat do demokratického sveta.⁶³

Kráľovi, no predovšetkým vláde na čele s generálom Živkovićom, sa však ťažko „lúčilo“ s režimom. Jeho vyhlásením si totižto voči sebe postavili aj svojich bývalých stúpenecov, čo by pri politickom prerode mohlo

⁵⁶ CHROBÁK, Diktatúra kráľa Alexandra..., s. 84-86.

⁵⁷ AMZV Praha, PZB, kniha 1929/2, č. 209, Politická zpráva č. 36, 9. 7. 1929.

⁵⁸ HRABCOVÁ, Československo-jugoslávské vzťahy..., s. 288.

⁵⁹ Národní archiv (ďalej „NA“) Praha, fond Předsednictví ministerské rady (ďalej „PMR“), šk. 4082, Schôdza č. VII-90, Povýšení konzulátu republiky Československé v Záhřebě na generální konzulát.

⁶⁰ STOJKOV, O nastojanju jugoslovenskih..., s. 280.

⁶¹ STOJKOV, *Opozicija u vreme...*, s. 86-87.

⁶² STOJKOV, Resultati parlamentarnih izbora..., s. 215.

⁶³ STOJKOV, O nastojanju jugoslovenskih..., s. 280.

Politické vzťahy medzi Československom a Juhoslávou v období diktatúry (1929 – 1934)...

znamenat' koniec ich politického života či d'alšej podpory dynastie.⁶⁴ Keď sa na jar roku 1930 kráľ začal vyjadrovať v prospech zmiernenia diktatúry alebo vzniku prechodného kabinetu, Živkovič ho začal izolovať od ostatných politikov pokúšajúc sa mu tak zabrániť zrealizovať zamýšľaný plán. O rozporoch medzi kráľom a generálom hovorí aj fakt, že panovník odmietal opustiť krajinu, len aby mu nemusel prenechať vládu obávajúc sa jeho zásahov do režimu.⁶⁵

Neúspech a nepopulárnosť juhoslovanského režimu indikovali, že v blízkej budúcnosti bude musieť dôjsť k nahradeniu existujúceho politického zriadenia.⁶⁶ Kráľovská diktatúra stupňovala zásahy proti slobode, ktoré mali dopad aj na medzinárodnej úrovni. V roku 1930 došlo k prísnemu obmedzeniu vydávania pasov pre juhoslovanských občanov, čo zapríčinilo komplikácie v oblasti obchodu so zahraničím.⁶⁷ O rok neskôr využila československá vláda incident späť so Svetozarom Pribičevičom, ktorý zahájil protestnú hladovku voči juhoslovanskému režimu, a prostredníctvom novin tlačila na zmenu režimu.⁶⁸ Ako príklad môže poslúžiť úryvok z *Lidových novin*, kriticky vyjadrujúci svoj postoj k diktatúre: „Zdržanlivosť, ktorú zachováva československá tlač neznamená, že naša demokracia súhlasí so všetkým, čo sa teraz deje v Juhoslávii.“⁶⁹ V tejto súvislosti sa aktivizovali taktiež redaktori, ktorí sa doposiaľ vyjadrovali na adresu diktatúry pochvalne.⁷⁰ Chorľavý Pribičevič bol v lete roku 1931 poslaný na rekonvalescenciu do ČSR. Samotný pobyt sa však snažil využiť na politické účely. Hľadajúc podporu agitoval u svojich dlhoročných priateľov Masaryka, Beneša či Hodžu. Tí, obávajúc sa negatívnej reakcie precitliveného Belehradu, jeho snahu vystúpiť proti diktatúre nepodporili.⁷¹ Voči jeho činnosti v exile sa dokonca pokúšala zasiahnuť aj juhoslovanská vláda. Belehrad do ČSR vyslal jeho bývalých politických partnerov s návrhom na spoluprácu s terajším režimom.⁷²

Aj bez Pribičevičovho zásahu sa diktatúra vo svojej pôvodnej podobe stala v druhej polovici toho roku neudržateľnou. Kráľ, napriek augustovému dementovaniu hocakých zmien, 3. septembra roku 1931 prijal ok-

⁶⁴ AMZV Praha, PZB, kniha 1929/2, č. 220, Politická zpráva č. 42, 3. 8. 1929.

⁶⁵ AMZV Praha, PZB, kniha 1930/1, č. 44, Politická zpráva č. 21, 19. 3. 1930; AMZV Praha, PZB, kniha 1930/1, č. 54, Politická zpráva č. 25, 2. 4. 1930.

⁶⁶ CHROBÁK, Diktatúra krále Alexandra..., s. 90.

⁶⁷ AMZV Praha, PZB, kniha 1930/1, č. 34, Politická zpráva č. 18, 26. 2. 1930.

⁶⁸ STOJKOV, *Opozicija u vreme...*, s. 87; STOJKOV, O nastojanju jugoslovenskih..., s. 282.

⁶⁹ Lidové noviny 39 (309), 21. 6. 1931, s. 5, Svetozar Pribičevič v nebezpečí smrti.

⁷⁰ STOJKOV, *Opozicija u vreme...*, s. 87; STOJKOV, O nastojanju jugoslovenskih..., s. 282.

⁷¹ HLADKÝ, Svetozar Pribičevič..., s. 250-255.

⁷² AMZV Praha, PZB, kniha 1931/2, č. 158, Návštěva Pribičeviče důvěrníky strany v Karlových Varech, 22. 8. 1931; AMZV Praha, PZB, kniha 1931/2, č. 174, Telegram vel'vyslance Fliedera, 12. 9. 1931.

trojovanú ústavu, ktorá bola s tou predchádzajúcou, Vidovdanskou, takmer totožná.⁷³ Jej vydanie však pod pretvárkou parlamentarizmu maskovalo, no zároveň legitimovalo pretrvávajúci kráľov režim.⁷⁴ Vyhlásenie ústavy sa však stretlo s negatívnym ohlasom u časti československej tlače, ktorá túto situáciu využila na kritiku pomerov a hospodárskej situácie v krajine.⁷⁵ Nové prehlásenia síce navonok prezentovali systematické zmeny, no tie vo svojom jadre obsahovali stále rovnaké prvky nedemokratického režimu. Oživenie politického života prostredníctvom obnovy parlamentného systému či pôsobenia politických strán trpelo značnou limitovanosťou výkonu činnosti a obmedzeniami ich fungovania (združovanie ich členov na základe etnického, náboženského alebo regionálneho princípu bolo zakázané). Zmienené faktory v podstate znemožňovali vznik nových opozičných strán, resp. obnovu strán rozpustených v roku 1929.

Demonštráciu zmien mali predstavovať aj parlamentné voľby, ktorým chýbala akákoľvek legitimita či férovosť. Kvôli takmer nesplnitelným podmienkam pre kandidujúce politické strany (museli mať zástupcu v každom okrese) sa ich zúčastnili len strany späté s vládou. Propagácia volieb zavádzajúcim vládnym manifestom, resp. pokus o elimináciu opozície z boja o moc vydaním nového volebného zákona len podčiarkli ich nedemokratický charakter.⁷⁶ Výsledkom týchto represíí sa stal paradoxný súboj nie o priazeň voličov, ale o ich účasť (v mnohých okresoch bola sfaľovaná, aby bol dosiahnutý čo najväčší počet voličov). Opoziční predstavitelia bojkotujúci priebeh volieb odhovárali občanov od účasti.⁷⁷ Na margo nastolených zmien v Juhoslávii možno vyzdvihnúť Pribičevićovu predvídavosť danú jeho politickými skúsenosťami. V oktrojovanej ústave videl budúcnosť ešte tesne po vyhlásení diktatúry.⁷⁸ Vyhlásenie konštitúcie súviselo s následnou rekonštrukciou vlády v Belehrade, ktorá mala dopad na diplomatické pomery v Prahe. Kráľ Alexander si v novozloženom kabinete prial mať aj veľvyslanca Alberta Kramera, v tom čase pôsobiaceho v hlavnom meste ČSR. Juhoslovanský diplomat sprvu túto ponuku odmietal, no na nátlak panovníka ju prijal. Na

⁷³ AMZV Praha, PZB, kniha 1931/2, č. 194, Periodická zpráva č. 3, 4. 10. 1931; CHROBÁK, Diktatúra krále Alexandra..., s. 90.

⁷⁴ ŠKERLOVÁ, Jana: Politická opozice v Jugoslávii po vydání oktrojované ústavy 1931 a postoj Československa. In: *Slovanský přehled*. 102, 2016, č. 1, s. 14, 23.

⁷⁵ AJ Belehrad, CPB, šk. č. 32, č. j. 77, Telegram tlačového korešpondenta Svetozara Živkovića, 15. 9. 1931.

⁷⁶ AMZV Praha, PZB, kniha 1931/2, č. 193, Telegram veľvyslanca Fliedera, 28. 9. 1931; AMZV Praha, PZB, kniha 1931/3, č. 226, Telegram veľvyslanca Fliedera, 22. 10. 1931; PELIKÁN, *Dějiny Srbska*, s. 344-345.; ŠKERLOVÁ, *Věrnost za věrnost?...*, s. 124.

⁷⁷ AMZV Praha, PZB, kniha 1931/3, č. 237, Telegram veľvyslanca Fliedera, 2. 11. 1931; PELIKÁN, *Dějiny Srbska*, s. 345.

⁷⁸ AMZV Praha, PZB, kniha 1929/1, č. 67, Politická zpráva č. 13, 20. 2. 1929.

svoje miesto odporučil svojho rodáka, advokáta a bývalého ministra spravodlivosti Prvislava Grisigona.⁷⁹

Paradoxne, vydanie konštitúcie z 3. septembra 1931 a vyhlásenie tzv. slobodných volieb 8. novembra 1931, ktoré opozícia bojkotovala, aktivizovali československú politickú scénu. Tá sa pridala k tlači a začala kritizovať pomery v Juhoslávii. Na margo výsledkov volieb v *Lidových novinách* zaznelo: „*Bola nimi [juhoslovanská vláda] patrne sama prekvapená, viac než by bola ochotná priznať. Keby si bola istá tak značnou volebnou účasťou, nebolo by potrebné, aby sa tak ostro potierali snahy opozície o volebnú neúčasť...*“.⁸⁰ Taktiež sa objavili hlasy považujúce ambície o zmenu režimu za zavádzajúce, odsudzujúce volebný zákon a zásahy voči juhoslovanským katolíkom.⁸¹ Naratív politických strán a tlače sa tak ocitol v protiklade s Benešovým názorom. Československý minister zahraničných vecí tieto udalosti naďalej považoval za pokus o návrat do demokratického sveta.⁸²

V rozpore s optikou československého ministra zahraničných vecí bola činnosť kráľa Alexandra. Panovník naďalej, aj napriek snahám o liberalizáciu pomerov, necitlivo zasahoval do vnútropolitického diania – zrejme sa obávajúc potenciálneho uvrhnutia krajiny do krízy prípadným uvoľňovaním pomerov.⁸³ Ešte v lete roku 1932 – v rozpore so svojimi predošlými predikciami o novom kurze juhoslovanskej politiky – naliehal Beneš na panovníka so zmenou režimu.⁸⁴ Voči režimu začal brojiť aj francúzsky veľvyslanec Émile Dard, ktorý dovtedy diktatúru vehementne obhajoval. Vzhľadom sa finančné problémy a stupňujúcu sa nespokojnosť v krajine sa od leta 1931 začal na jej adresu vyjadrovať veľmi pesimisticky.⁸⁵ Časť francúzskej politickej scény tiež odsudzovala kráľov režim a podporovala opätovný návrat k demokracii. Avšak podľa slov Pribičeviča, Francúzi nevyňakladali dostatok úsilia nato, aby došlo v Juhoslávii k zmenám. Pribičevič apeloval na francúzsku tlač, aby kritizovala vládny režim a zamietala žiadosti o finančnú pomoc. Svoje stanovisko odôvodnil slovami: „*Lud bude radšej trpieť, než aby sa pomocou pôžičiek predlžoval diktatúre život.*“⁸⁶ Zvyšok francúzskych politických kruhov nahliadal na diktatúru zo dňa na deň nesúhlasnejšie. Ich postoje na

⁷⁹ AMZV Praha, PZB, kniha 1931/2, č. 170, Telegram veľvyslanca Fliedera, 7. 9. 1931; AMZV Praha, PZB, kniha 1931/2, č. 194, Periodická zpráva č. 3, 4. 10. 1931.

⁸⁰ Lidové noviny 39 (546), 11. 11. 1931, s. 1, Po jihoslovanských volbách.

⁸¹ STOJKOV, Resultati parlamentarnih izbora..., s. 217, ŠKERLOVÁ, Politická opozice..., s. 30.

⁸² ŠKERLOVÁ, Politická opozice..., s. 30.

⁸³ PELIKÁN, Dějiny Srbska, s. 346.

⁸⁴ STOJKOV, Opozicija u vreme..., s. 201-202.

⁸⁵ AMZV Praha, PZB, kniha 1931/3, č. 196, Běžná zpráva č. 54, 1. 10. 1931.

⁸⁶ AMZV Praha, PZB, kniha 1933/1, č. 4, Běžná zpráva č. 8, 15. 1. 1933.

dianie v Juhoslávii zhoršovali predovšetkým tendenčné správy rozširované prevažne juhoslovanskou opozíciou.⁸⁷ Nedôvera bola citeľná na oboch stranách – Juhoslovania mali obavy zo smerovania francúzskej politiky, ktorej vplyv v juhovýchodnej Európe výrazne slabol.⁸⁸

V súvislosti s nastolením diktatúry nemožno nespomenúť juhoslovanskú opozíciu, ktorá sa po zmene režimu stala v krajine „persona non grata.“⁸⁹ V mnohých prípadoch boli jej zástupcovia nútení opustiť svoju vlasť a hľadať útočisko v okolitých demokratických štátoch, ČSR nevynímajúc.⁹⁰ V exile sa pokúšali nadviazať kontakt s lokálnymi politickými kruhmi a štátnikmi a agitovať medzi nimi proti kráľovi.⁹¹ V obave pred negatívnou reakciou Belehradu však Praha odmietala politickým azylantom poskytnúť akúkoľvek podporu, snažiac sa tak rešpektovať oficiálny postoj Juhoslávie voči svojim interným oponentom.⁹² V rovnakom duchu urgoval z Belehradu veľvyslanec J. Šeba, ktorý v prípade podozrenia z výskytu opozičných azylantov na území ČSR zasielal na ministerstvo varovné správy.⁹³ Praha rovnako v zárodku potláčala akékoľvek formy sympatie s odporcami Alexandrovej diktatúry.⁹⁴

V prípade Pribičeviča došlo k zvratu týkajúceho sa jeho pozície na jeseň roku 1931. Československé vládne kruhy po prehodnotení situácie začali pracovať s hypotézou jeho možnej budúcej angažovanosti na juhoslovanskej politickej scéne.⁹⁵ Odhad potenciálu Pribičevičovej politickej kariéry bol však nesprávny a už na začiatku nasledujúceho roku spoluprácu s ním zavrhl ako vládne, tak aj opozičné kruhy.⁹⁶ V súvislosti

⁸⁷ AMZV Praha, PZB, kniha 1933/1, č. 68, Běžná správa č. 26, 14. 3. 1933.

⁸⁸ AMZV Praha, PZB, kniha 1933/2, č. 87, Telegram veľvyslanca Fliedera, 6. 4. 1933.

⁸⁹ Na ochranu režimu pred pôsobením opozície bol ešte v deň vyhlásenia diktatúry vydaný *Zákon o ochrane verejnej bezpečnosti a poriadku v štáte*, ktorý veľmi prísne trestal akýkoľvek prejav protištátnej činnosti, za ktorý bol považovaný podľa čl. 13 aj štrajk. Podľa čl. 2 mohla byť osoba obvinená z páchania takejto trestnej činnosti odsúdená až na dvadsať rokov väzenia alebo dokonca popravená. Zákon bol sformulovaný tak, aby sa vykonanie v ňom obsiahnutých zločinov trestalo osobitne, a tým výška trestu narastala. V nadväznosti nato boli zriadené tzv. Štátne sudy na ochranu štátu, ktoré sa mali zaoberať trestnými činmi podľa vyššie spomenutého zákona. Tieto opatrenia boli len dôkazom toho, že režim sa obával reakcie opozície, ale aj verejnosti na zmenu politického zriadenia, ktoré nebolo od svojho vzniku dostatočne stabilné, aby odolalo zásahom jeho odporcov. *Закон о зашитити јавне безбедности и поретка у држави*. Belehrad : Kuća izdavača i knjizara Gece Kona, 1929, s. 11, 29.

⁹⁰ ŠKERLOVÁ, Jana: Politická opozice v Království SHS (Jugoslávii) v letech 1929–1931 a postoj Československa. In *Slovanský přehled*. 100, 2014, č. 3, s. 601–602.

⁹¹ ŠKERLOVÁ, Politická opozice v Království..., s. 618; STOJKOV, *Opozicija u vreme...*, s. 199.

⁹² ŠKERLOVÁ, Politická opozice v Království..., s. 602.

⁹³ AMZV Praha, PZB, kniha 1929/2; č. 241, Telegram zástupcu veľvyslanca Vokáča, 13. 9. 1929.

⁹⁴ ŠKERLOVÁ, Politická opozice..., s. 26.

⁹⁵ HLADKÝ, Svetozar Pribičevič..., s. 253.

⁹⁶ ŠKERLOVÁ, Politická opozice..., s. 26–27.

Politické vzťahy medzi Československom a Juhosláviou v období diktatúry (1929 – 1934)...

s pobytom juhoslovanských politických emigrantov na území ČSR dochádzalo k žiadostiam Belehradu o ich sledovanie a podávanie správ o ich činnosti. Praha tieto žiadosti bez okolkov spĺňala.⁹⁷ Súčasne zo strany perzekvovanej opozície dochádzalo počas celého obdobia existencie diktatúry ku kritike československej vlády, ktorú obviňovala z odmietnutia pomoci demokracii a spolupráce s autoritatívnym režimom.

Avizované zmeny z jesene roku 1931 napokon neposkytli Juhoslávii vytúženú politickú stabilitu. Po jesenných voľbách z roku 1931 síce zavládol v krajine zdanlivý pokoj, no v zmieňovanom období sa nespokojnosť verejnosti s politickým zriadením a krokmi vlády v Juhoslávii vystupňovala do takej miery, že kvôli študentským demonštráciám dochádzalo až k rušeniu kultúrnych podujatí.⁹⁸ Začiatkom roku 1932 došlo k demisii vlády, od vyhlásenia ústavy riadiacej štát len formálne.⁹⁹ Napätie v spoločnosti sa kráľ pokúsil vyriešiť na jar roku 1932 zmenou predsedu vlády Živkovića, ktorý bol opätovne menovaný do pozície veliteľa kráľovskej gardy. Nový premiér Vojislav Marinković sa pokúsil do juhoslovanského politického prostredia priniesť moderné prvky z Európy.¹⁰⁰ Vo svojej snahe však neuspel, čo bolo reflektované aj československou tlačou. Ku príkladu môžu poslúžiť správa agrárneho denníka *Venkov*, ktorá tento neúspech videla v odpore ostatných juhoslovanských politikov voči obdobným zmenám: „*Ide o tak zvanú „bristolskú skupinu“ (zasadá v hoteli Bristol), ktorá potiera čo najostrejšie úmysel Marinkovićov, obnoviť v Juhoslávii demokraciu. „Bristolci“ ukazujú na to, že za dnešnej medzinárodnej situácie nie je prezieravé odvážiť sa k takýmto pokusom.*“¹⁰¹

V lete 1932 sa nakoniec musel vzdať svojej pozície v prospech „ministra bez portfólia“ M. Srskića. Ten sa taktiež vyjadroval aj k otázkam prechodu na liberálny režim.¹⁰² Samotný kráľ si uvedomoval, že momentálny stav krajiny, v ktorej neustále dochádza k výmenám nielen politikov, ale aj celých vlád nevrhá dobré svetlo na diktatúru.¹⁰³ Československá spoločnosť sa mohla dostať do styku s informáciami v tlači hodnotiacimi dianie v Juhoslávii nasledovne: „*Jeho [Srskićova] vláda je nesporné politicky slabšia než Marinkovićova. [...] Hnutie revolučnej mládeže silnie,*

⁹⁷ ŠKERLOVÁ, Politická opozície v Kráľovství..., s. 617.

⁹⁸ AMZV Praha, PZB, kniha 1932/1, č. 24, Telegram veľvyslanca Fliedera, 28. 1. 1932; AMZV Praha, PZB, kniha 1932/1, č. 26, Běžná zpráva č. 13, 28. 1. 1932.

⁹⁹ AMZV Praha, PZB, kniha 1932/1, č. 7, Běžná zpráva č. 4, 7. 1. 1932.

¹⁰⁰ ŠESTÁK, *Dějiny Jihoslovanských zemí*, s. 422.

¹⁰¹ *Venkov* 27 (154), 30. 6. 1932, s. 3, Marinković nabídl králi demisiu.

¹⁰² AMZV Praha, PZB, kniha 1932/2, č. 114, Periodická zpráva č. 2, 1. 7. 1932; AMZV Praha, PZB, kniha 1932/2, č. 129, Běžná zpráva č. 60, 11. 8. 1932; ŠESTÁK, *Dějiny Jihoslovanských zemí*, s. 422.

¹⁰³ AMZV Praha, PZB, kniha 1932/2; č. 128, Telegram veľvyslanca Fliedera, 8. 8. 1932.

*pripravujú sa nové študentské demonštrácie a medzi zbedačenými sedliakmi sa šíri radikálne, niekde komunisticky zafarbená nálada.*¹⁰⁴ V zmysle dementovať takéto správy bol adresovaný aj telegram Benešovi, v ktorom ho upokojoval, tvrdiac, že nahradenie Marinkoviča Srskićom bolo prevedené výhradne kvôli zlému zdravotnému stavu premiéra a bývalého ministra zahraničných vecí.¹⁰⁵

V rokoch 1929 – 1934 vychádzalo, prevažne z pera talianskych a maďarských novinárov, množstvo alarmujúcich správ o dianí v Juhoslávii. Tie Beneš označil za tendenčné, vyjadrenia opozície za prehnané. Naopak, stav v krajine nepovažoval za nebezpečný či kritický a vyzýval k zamedzeniu šírenia zavádzajúcich a manipulačných informácií.¹⁰⁶ Cieľ československej diplomacie bol naprieč celou existenciou obdobia diktatúry nemenný – podpora nastoleniu demokratického zriadenia v Juhoslávii. Na jeho naplnení intenzívne pracovala priamo na oficiálnych miestach. V zmieňovanom období dochádzalo z československej strany aj ku kritike režimu, no vo vzťahu k tretím stranám sa Praha sústredila na obranu svojho partnera a paralyzovanie protijuhoslovanskej propagandy širenej z Budapešti, Viedne, Ríma a Berlína.¹⁰⁷ Uvedená podpora ČSR a jej výsostné postavenie ako najbližšieho spojenca Belehradu, nepôsobili na juhoslovanské vládne kruhy dost' presvedčivo, keďže tie špehovali komunikáciu medzi československým veľvyslanectvom a ministerstvom zahraničných vecí. Československí diplomati tak boli donútení všetky správy zasielať buď kuriérom, alebo v zašifrovanej podobe.¹⁰⁸ Paranoja, ktorú preukazoval juhoslovanský režim nielen zmieňovaným špehovaním, ale aj averziou voči akejkol'vek kritike zvonka, len podtrhával autoritatívny charakter diktatúry. Podpora Prahy napriek takejto kritike zostala neochvejná až do jeho konca.

Na medzinárodnom poli dochádzalo tiež ku vzájomnej podpore a pomoci oboch štátov, ktorá bola ukotvená štvrtým článkom spojeneckej konvencie z roku 1922.¹⁰⁹ V prípade absencie ambasády v určitom štáte komunikoval Belehrad s danou vládou prostredníctvom československej inštitúcie, ktorá v ňom mala svoje sídlo.¹¹⁰ Spolupráca oboch štátov

¹⁰⁴ *Lidové noviny* 40 (359), 18. 7. 1932, s. 2, Nová juhoslovanská vláda.

¹⁰⁵ AMZV Praha, PZB, kniha 1932/2, č. 128, Telegram veľvyslanca Fliedera, 8. 8. 1932.

¹⁰⁶ AMZV Praha, PZB, kniha 1932/2, č. 81, Cirkulárna správa Beneša, 17. 5. 1932; AMZV Praha, PZB, kniha 1932/3, č. 183, Záznam o hovoru dra. E. Beneše s juhoslovanským kráľom Alexandrom v kráľ. paláci Dedinie u Belehradu dne 18. XII. 1932, 18. 12. 1932.

¹⁰⁷ AMZV Praha, PZB, kniha 1932/2, č. 81, Cirkulárna správa Beneša, 17. 5. 1932.

¹⁰⁸ AMZV Praha, PZB, kniha 1932/2, č. 95, Telegram veľvyslanca Fliedera, 6. 6. 1932.

¹⁰⁹ AMZV Praha, MD, škatuľa č. 3, č. 83, Accords et Conventions: Conclus entre les etats de la Petite Entente.

¹¹⁰ AMZV Praha, PZB, kniha 1931/1, č. 38, Telegram veľvyslanca Fliedera, 6. 3. 1931.

Politické vzťahy medzi Československom a Juhosláviou v období diktatúry (1929 – 1934)...

bola natoľko viditeľná, že pole pôsobnosti niektorých zahraničných veľvyslancov zahrňovalo oba štáty.¹¹¹ V súvislosti s československo-juhoslovenskými diplomatickými vzťahmi mal významné postavenie vicekonzulát v Skopje, v roku 1929 povýšený na konzulát. Jeho existencia v danom priestore bola na európske pomery dosť zriedkavá. Len šesť štátov zriadilo svoje diplomatické zastupiteľstvá v tomto meste.¹¹² Jeho zamestnanci sa významným spôsobom zasadzovali za budovanie a prehľbovanie vzájomných relácií a osvetovú činnosť československo-juhoslovenským priateľským vzťahom v tomto regióne (napr. podpora skopskej pobočky spolku Juhoslovensko-československej ligy).¹¹³

Pojednávajúc o Juhoslávii a jej sporoch so susedmi (Juhoslávia mala po prvej svetovej vojny napäté vzťahy s Bulharskom, Talianskom, Maďarskom, Albánskom, no spočiatku aj s Rumunskom) je možné charakterizovať činnosť československej diplomacie ako prezieravú a kompromisnú. Vzhľadom k zahraničnopolitickým cieľom nielen Juhoslávie, ale aj Rumunska, musela postupovať opatrne, aby svojimi rozhodnutiami nevyvolala konflikt so svojím spojencom.¹¹⁴ K problematike konfliktu Juhoslávie so susedmi sa vyjadroval aj Pribičević. Paradoxne, z momentálneho stavu vinil Belehrad a kráľovskú diktatúru: „Už celé štyri roky diktatúra stále obviňuje Taliansko, Maďarsko, Bulharsko atď. z vyvolávania a organizovania vnútorných nepokojov v Juhoslávii. Tím ale v medzinárodných stykoch vytvára len vojnovú atmosféru.“¹¹⁵ On sám nastolenie mierového súžitia s okolitými štátmi a elimináciu nepokojov a útokov videl v návrate k demokratickému zriadeniu.¹¹⁶

Pri snahe juhoslovenských kruhov o zjemnenie tenzií so Sofiou¹¹⁷ mal

¹¹¹ AMZV Praha, PZB, kniha 1934/1, č. 20, Běžná zpráva č. 12, 6. 2. 1934.

¹¹² VELJANOVSKI, Novica: Československá diplomacie a makedonská otázka mezi dvěma světovými válkami (1919-1939). In: *Slovanský přehled*. 92, 2006, č. 3, s. 315.

¹¹³ RYHLÍK, Jan: Makedonská otázka ve světle československých diplomatických dokumentů. In: *Slovanské historické studie*. 2007, roč. 32, č. 1, s. 104.

¹¹⁴ AMORT, Čestmír: *Dějiny československo-bulharských vztahů*. Praha : Academia, 1980, s. 279-288.

¹¹⁵ AMZV Praha, PZB, kniha 1933/1, č. 4, Běžná zpráva č. 8, 15. 1. 1933.

¹¹⁶ AMZV Praha, PZB, kniha 1933/1, č. 4, Běžná zpráva č. 8, 15. 1. 1933.

¹¹⁷ Napäté vzťahy medzi Belehradom a Sofiou mali hlboký historický kontext. V prípade medzivojnového obdobia bolo primárnym problémom vytýčenie hraníc určené na Parížskej mierovej konferencii. Jablkom sváru medzi oboma krajinami bola otázka Vardarskej Macedónie, ktorá pripadla po dvoch balkánskych vojnách Srbsku. Bulharsko odmietalo akceptovať túto skutočnosť a podporovalo teroristickú organizáciu VMRO (Vnútroňna macedónska revolučná organizácia), ktorá vykonávala záškodnícke akcie a teroristické útoky na území Juhoslávie. K problematike juhoslovensko-bulharských vzťahov v medzivojnovom období pozri bližšie napr. KOLÁŘ, Josef: Arbitrážní smlouva československo-bulharská a vztahy jugoslávsko-bulharské. In: *Slovanský přehled*. 67, 1981, č. 4, s. 320-328.; DIMITRIJEVIĆ, Bojan – SRETENOVIĆ, Stanislav: Спољна Политика Краљевине Схс/Југославије

byť do pozície prostredníka postavený Masaryk. Ten však, držiac sa svojho kréda nezasahovať do juhoslovanských záležitostí, túto možnosť odmietol. Podobne sa vyslovil aj pri žiadosti Paríža zasiahnuť v prospech bulharskej menšiny žijúcej v Macedónii.¹¹⁸ Napriek tomu zblíženie Bulharska a Juhoslávie malo v Prahe silnú podporu.¹¹⁹ ČSR stabilizáciou situácie na Balkáne sledovala vyššiu koncentráciu svojich spojencov na dianie v strednej Európe, kde narastala sila prebúdajúceho sa Nemecka. V tejto súvislosti však juhoslovanský panovník tesne pred svojou smrťou prehlásil, že Juhoslávia sa nebude, bez účasti Berlína, aktívne angažovať na reorganizácii politických pomerov v strednej Európe.¹²⁰

Naviazanosť československej a juhoslovanskej diplomacie bola reflektovaná aj pri rôznych udalostiach nadnárodného charakteru. Možno spomenúť zasadnutie stredoeurópskych odborov Paneurópskej Únie v Budapešti, kde došlo k blamáži obidvoch krajín. Pod vplyvom Benešových vyhlásení o nutnosti kooperácie stredoeurópskych štátov prišla juhoslovanská delegácia na konferenciu bez vlastného programu – s jediným cieľom, a to podporiť československé návrhy. Zástupcovia ČSR však na zasadanie pricestovali bez konkrétnej vízie, čo medzi Juhoslovánmi vyvolalo rozpaky a kritiku. V juhoslovanských novinách *Pravda* došlo až k zamlčaniu ich účasti. Dokonca bolo vznesené obvinenie voči československej vláde o úmyselnom vyslaní nekvalifikovaných delegátov do Budapešti, aby pred pripravovanou colnou konferenciou v Brne znížila význam tohto zasadnutia. Nespôsobilosť československých zástupcov taktiež výrazne narušila kompaktnosť ostatných malohodových štátov. Tie sa tak museli bez ich pomoci brániť návrhom maďarských predstaviteľov usilujúcich sa o vytvorenie hospodárskeho systému štátov, nápadne sa podobajúceho systému bývalej monarchie.¹²¹ Táto blamáž predstavovala názorný príklad dôležitosti československého aspektu pre zahraničnú politiku malohodových spojencov, ktorí sa mnohokrát len nečinne spoliehali na zásah Prahy.

V lepšom svetle vyšla spolupráca československých a juhoslovanských diplomatov na pôde Spoločnosti národov. V júli roku 1933 bola

1918-1941. In: *Историја 20. века*. 26, 2008, č. 2, s. 44-83.; VELJANOVSKI, Novica: Československá diplomacie a makedonská otázka medzi dvoma svetovými vojkami (1919-1939). In *Slovanský přehled*. 92, 2006, č. 3, s. 313-320; ŠKERLOVÁ, Jana: Vztahy Československa a Jugoslávie s Bulharskem, Sovětským svazem a Polskem v letech 1929-1934. In: *Moderní dějiny*. 24, 2016, č. 1, s. 107-133.; STARČEVIĆ, Veselin: Československé diplomatické dokumenty o problematice mezibalkánských vztahů v letech 1929-1934. In: *Slovanské historické studie*. 11, 1976, č. 1, s. 15-57.; APOSTOLSKI, Mihailo: *Pogledi na jugoslovensko-bugarске odnose u drugom svetskom ratu*. Beograd: Narodna knjiga, 1980. 277 s.

¹¹⁸ ŠKERLOVÁ, *Věrnost za věrnost?...*, s. 330-331.

¹¹⁹ AMZV Praha, PZB, kniha 1934/1, č. 8, Běžná zpráva č. 6, 29. 1. 1934.

¹²⁰ DEÁK, *Zápas o střednů...*, s. 112-113.

¹²¹ AMZV Praha, PZB, kniha 1932/1, č. 38, Běžná zpráva č. 20, 19. 2. 1932.

v Ženeve slovenskými separatistami, Františkom Jehličkom a Viktorom Dvorčákom, založená Slovenská národná rada. Hneď po jej sformovaní boli jej členovia prijatí na generálnom sekretariáte Spoločnosti národov, kde predložili memorandum požadujúce začlenenie Slovenska pod Maďarsko.¹²² Pri tejto príležitosti rozdávali novinárom prítomným v budove Spoločnosti národov letáky oznamujúce vznik Slovenskej národnej rady, ktorej cieľom bolo prinavrátiť Slovensko „Matke vlasti Maďarsku.“¹²³ Táto situácia však demonštrovala funkčnosť spolupráce Prahy a Belehradu. V zmienení deň nebol v Ženeve prítomný československý delegát, ktorý by v opačnom prípade zakročil voči takýmto protištátnym prejavom. Z toho dôvodu v mene ČSR vystúpil jeho juhoslovanský kolega vznesúc protest proti činnosti členov tzv. Slovenskej národnej rady. Pokukoval i na zlyhanie predstaviteľov Spoločnosti národov, ktorí im umožnili šíriť dezintegračné správy na pôde tejto inštitúcie.¹²⁴ Na jeseň toho roku absolvoval maďarský premiér Bethlen, spolu so slovenským separatistom Františkom Jehličkom, návštevu Veľkej Británie. Na britskej pôde sa nelichotivo vyjadroval na adresu slovenského národa označujúc ho za menšinu v rámci ČSR: „Slováci sú ako kravy. Pasú sa v Uhorsku a doja v Prahe.“¹²⁵ Súčasne šírili zavádzajúce informácie o dianí na území republiky hlásajúc, že Slováci sa chcú odtrhnúť od ČSR.¹²⁶ Proti Bethlenovej rétorike sa vzniesla vlna kritiky, doplnená o demarš malodohodových vyslancov v Londýne a deklaráciu československých poslancov a senátorov v anglickej tlači.¹²⁷

Koncom roka 1933 bol na území Talianska pripravovaný atentát na kráľa Alexandra Karaďorđevića. Atentátnici boli vyslaní z talianskeho Terstu. Akcia mala prebehnúť počas plánovaného pobytu panovníka a jeho ženy v Záhrebe.¹²⁸ Jej realizácii zabránilo len jeho vyzradenie jednou zo zainteresovaných osôb. O rok neskôr sa však kráľ smrti nevyhol. V októbri roku 1934 bol na neho v Marseille – počas oficiálnej návštevy Francúzska – spáchaný atentát. Útočníkmi boli členovia VMRO a chorvátskeho hnutia Ustaše,¹²⁹ ktorého vodcom bol Ante Pavelić. Celá

¹²² *Политика* 30 (9043), 19.7.1933, s. 2, Акција чехословачких сепаратиста у Женеви.; JANEK, I. 2015. František Jehlička and his activity in support of the Hungarian revision in Czechoslovakia in 1919–1938. In: *Dvacáte století*. 2015, roč. 7, č. 2, s. 52.

¹²³ *Политика* 30 (9043), 19.7.1933, s. 2, Акција чехословачких сепаратиста у Женеви.

¹²⁴ *Политика* 30 (9043), 19.7.1933, s. 2, Акција чехословачких сепаратиста у Женеви.

¹²⁵ *Lidové noviny* 41 (627), 15. 12. 1933, s. 5, Bethlen v Anglii.

¹²⁶ *Národní listy*, 73 (236), 2. 12. 1933, s. 1, Slovenský autonomista posl. Rázus usvĕdĕuje Maďary ze lži; *Lidové noviny* 41 (598), 29.11.1933, s. 3, Jehlička sekunduje Bethlenovi v Londýně, AMZV Praha, PZB, kniha 1933/3, č. 185, *Periodická zpráva* č. 4, 20. 1. 1934.

¹²⁷ AMZV Praha, PZB, kniha 1933/3, č. 185, *Periodická zpráva* č. 4, 20. 1. 1934.; AMZV Praha, PZB, kniha 1934/1, č. 50., *Periodická zpráva* č. 1, 12. 4. 1934.

¹²⁸ AMZV Praha, PZB, kniha 1934/1, č. 2, *Běžná zpráva* č. 1, 4. 1. 1934.

¹²⁹ Ustaša – Chorvátska revolučná organizácia bolo nacionalistické hnutie štruktúrované

operácia pritom prebehla so súhlasom Ríma a Budapešti.¹³⁰ Reakcie československej vlády na vraždu juhoslovanského panovníka sa niesli v pochmúrnom duchu. Na Staromestskom námestí sa uskutočnila tryzna, na ktorej prejavil minister vnútra Jan Černý, v mene celej vlády, poslednú poctu kráľovi Alexandrovi. V ČSR potom zavládol tri dni trvajúci štátny smútok.¹³¹

Československé veľvyslanectvo po celý čas trvania režimu považovalo kráľa za jeho rozhodujúci činiteľ. Po „spáchanom“ atentáte sa táto hypotéza potvrdila – s jeho smrťou skončila aj „jeho“ diktatúra.¹³² Vzdat' hold zavraždenému panovníkovi odišla do Belehradu československá delegácia na čele s predsedom vlády Janom Malypetrom.¹³³ Existencia diktátorského režimu nemala žiaden pozitívny dopad na vnútropolitickú stabilizáciu krajiny. Juhoslávia čelila stále rovnakým problémom ako v predchádzajúcom období – separatizmus, teroristické útoky a nevyriešená chorvátska otázka.¹³⁴ Už po pár mesiacoch po smrti kráľa došlo k prvým zmenám uvoľňujúcim napätie v krajine. Nová vláda naliehala na čím skoršie upustenie od autoritatívneho režimu, no stále sa pridŕžala pre medzivojnovú Juhosláviu typických princípov centralizmu a unitarizmu.¹³⁵

Záver

Spojenectvo ČSR a Juhoslávie prešlo v rokoch 1929 – 1934 náročnou skúškou. Oba štáty čelili v tomto období množstvu vnútropolitických problémov, ale aj zahraničných vplyvov snažiacich sa oslabiť pevnosť tohto partnerstva. Zmena politického režimu v Belehrade v roku 1929 znamenala pre Prahu nutnosť prispôbiť sa novým pomerom a adaptovať sa na nové náležitosti, ktoré z nich pramenili. Transformácia režimu však nijako zásadne neovplyvnila vzťah ČSR k svojmu spojencovi. Praha ho naďalej verne podporovala, čo bola predovšetkým zásluha Beneša, pevne veriaceho slovám o rýchlom návrate k demokracii. Belehrad tak mohol, súčasne aj vďaka podpore Paríža, ľahšie legitimovať svoj režim

ako tajná vojenská organizácia, ktorej cieľom bolo osamostatnenie Chorvátska. Snažili sa ho dosiahnuť páchaním teroristických útokov, atentátov či vyvolávaním povstaní. RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan: *Dějiny Chorvatska*. Praha : Lidové noviny, 2020, s. 264-266.

¹³⁰ GAČINOVIĆ, Radoslav: Ubistvo kralja Alexandara Karađorđevića – ustaški teroristički akt. In: *Vojno delo*, 69, 2017, č. 3, s. 346-347.

¹³¹ AJ Belehrad, CPB, šk. č. 38, č. j. 449, Útržok z novín Venkov, 19. 10. 1934.

¹³² AMZV Praha, PZB, kniha 1934/1, č. 2, Běžná zpráva č. 1, 4. 1. 1934.

¹³³ AJ Belehrad, CPB, šk. č. 38, č. j. 449, Útržok z novín Venkov, 18. 10. 1934.

¹³⁴ DOBRIVOJEVIĆ, Краљевина Југославија..., s. 129.

¹³⁵ PETRANOVIĆ, Branko: *Istorija Jugoslavije : 1918-1988. Prva Knjiga - Kraljevina Jugoslavija : 1914-1941*. Belehrad : Nolit, 1988. s. 211.; CHROBÁK, Jugoslávská opozice..., s. 265.

smerom k zahraničiu. Na druhej strane však neochvejná vytrvalosť Belehradu udržať diktatúru, napriek či už konštruktívnym, alebo kritickým apelom Prahy indikuje skutočnosť, že jej vplyv v tomto priestore bol limitovaný. Juhoslovanské politické kruhy si museli byť vedomé svojej dôležitosti pre československé strategické, politické, hospodárske a v neposlednom rade aj vojenské záujmy. Praha sa totižto dlhodobo pokúšala sústrediť smer juhoslovanskej zahraničnej politiky na stredoeurópsky priestor. Súčasne do Juhoslávie exportovala svoje hospodárske produkty a zbrane v hodnote stoviek miliónov Kč.

Československá lojalita juhoslovanskej diktatúre však nebola neotrasiteľná. Už pár mesiacov po jej vyhlásení sa začali v československej tlači objavovať kritické prejavy o dianí v Juhoslávii. Danú skutočnosť juhoslovanskí politickí predstavitelia nevedeli akceptovať. Svojimi krokmi neraz výhrazne vztyčovali prst už nad najmenším prejavom nesúhlasu voči nastolenej diktatúre. Svojou kritikou sa domáhali úplnej oddanosti svojho spojenca k nie príliš perspektívnemu režimu, ktorý skončil až smrťou jeho zakladateľa – kráľa Alexandra. Rozpory v postoji k juhoslovanskej diktatúre však neobišli ani pražské politické elity, ktoré s postupom času začínali zastávať nesúhlasné stanovisko voči autoritatívnemu zriadeniu v Belehrade. Protichodné vyhlásenia zasiahli aj diplomatický segment, keďže československí vyslanci v Záhrebe a v Belehrade prezentovali diktatúru v úplne odlišnom svetle. Na ich naratív mal určite významný vplyv aj rámec, v ktorom pôsobili – blízkosť ku kráľovskému dvoru, resp. vplyv chorvátskeho prostredia. Na tomto mieste vyvstáva otázka, či by sa vnútropolitický vývoj v Juhoslávii uberal iným smerom, keby Praha spoločne s Parížom odmietli vehementne podporovať kráľovskú diktatúru.

Na medzinárodnom poli možno v sledovanom období badať snahu o dodržiavanie už skôr načrtnutej politickej malodohodovej línie, pričom sa obe strany pokúšali naplňať záväzky, ku ktorým sa zaviazali pri podpise spojeneckých zmlúv. Malodohodoví spojenci, no predovšetkým ČSR, sa pokúšali udržať poprevratovú Juhosláviu silnú. Pre Prahu predstavovala stabilná Juhoslávia významný zahraničný činiteľ. Jej postavenie totiž otvorene vplývalo na stabilitu celej aliancie, od ktorej záviselo postavenie samotnej ČSR. Aj z tohto dôvodu boli všetky československé vyslanectvá urgované pokynmi podporiť medzinárodné postavenie Belehradu. Dajúc do porovnania spomenuté prešľapy a úsilie, ktoré musela jedna strana preukázať, aby podporila tú druhú, ČSR (napriek tomu, že sa nie vždy zachovala príkladne) prejavila omnoho väčšiu snahu o udržanie priateľských vzťahov než Juhoslávia. Nadväzujúc na uvedenú skutočnosť je možné konštatovať, že Praha a jej diplomatické možnosti zo-

hrali v prípade udržania juhoslovanskej diktatúry silný stabilizačný faktor. Jej udržaním však neraz došlo k vyostreniu vzájomných vzťahov, čo v diskurze širšieho časového rámca malo na celé spojenectvo negatívny dopad.